

ANONİM VE LİMİTED ŞİRKETLERDE İÇ KAYNAKLARDAN ESAS SERMAYE ARTIRIMI İLE İLGİLİ VERGİ KANUNLARI VE TÜRK TİCARET KANUNU'NDA YER ALAN ORTAK HÜKÜMLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ VE ÖNERİLER

Dr. Hanifi AYBOĞA

M.Ü., Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu, Yardımcı Doçent

ABSTRACT: In Turkish Commercial Code there does not exist any provision concerning increase in principal capital from internal resources (profits not distributed, reserves and funds). On the other hand, the provisions concerning increase in principal capital from internal resources are given place in our tax laws.

Legal base should be constructed for the subject matter by legal arrangements to be made in Turkish Commercial Code relating to increase in principal capital from external resources.

I. GİRİŞ

Anonim ve limited şirketler, nakdi ve aynı değerler karşılığında esas sermaye artırımını yapabilecekleri gibi şirket bünyesindeki bazı fonları, yedek akçeleri, dağıtılmamış karları kullanarak da esas sermaye artırımını yapabilmektedirler. Birinci durumda dış kaynaklardan esas sermaye artırımını, ikinci durumda ise iç kaynaklardan esas sermaye artırımını (otofinansman) gerçekleştirmiştir. Otofinsman, iç kaynaklarla finansman veya kendi kendini finanse etme anlamını taşımakta olup dağıtılabılır karların tamamının veya bir kısmının dağıtılmaması, kar yedekleri, sermaye yedekleri ve çeşitli fonlar yoluyla sermaye ihtiyacının karşılanmasıdır.

İç kaynaklardan esas sermaye artırımında, oluşan yeni hisseler, esas sermaye artırımını tarihindeki hissedarlara dış kaynaklardan esas sermaye artırımına katılmak gibi herhangi bir taahhüde bağlı olmaksızın bedelsiz olarak verilmektedir.

İç kaynaklardan esas sermaye artırımını ayrıca yapılabileceği gibi dış kaynaklardan esas sermaye artırımını ile birlikte de yapılabilmektedir.

Anonim ve limited şirketlerde esas sermaye artırımında kullanılacak iç ve dış kaynaklar aşağıda belirtilmiştir.

1. Yeni Sermaye Taahhüt Edilerek Esas Sermayenin Artırılması
 - a) Hissedarların mevcut esas sermaye hisselerinin artırılması.
 - b) Yeni hissedar veya hissedarlar alınması,
 - c) Primli esas sermaye artırımını.
2. İç Kaynakların Kullanımı ile Esas Sermaye Artırılması
 - a) Yedek akçeler.
 - b) Dağıtılmamış karlar.
 - c) Yeniden değerlendirme değer artış fonu.
 - d) İştirak hisseleri veya gayrimenkullerin satışından doğan karlar.
 - e) Maliyet artış fonu,
 - f) Gider artış fonu.
3. Alacaklıların Alacaklarına Karşılık Hisse Senedi -Hisse Verilmesi
4. Hisse Senedi ile Değiştirilebilir Tahviller (Konvertibl Tahvil)
5. Absorbsiyon Türünde Devir

II. TÜRK TİCARET KANUNU AÇISINDAN ESAS SERMAYE ARTIRIMI

Türk Ticaret Kanunu md. 392/1 "Umumi heyet yeni hisse senetleri çıkarmak suretiyle esas sermayenin çoğaltılmasına karar verdiği takdirde, anonim şirketlerin kuruluşuna ait hükümler cari olur. Hususiyle para sermayesinin dörtte birinin yatırılmasına ait hüküm ile ayın nev'inden bir sermayenin konması, malların devir alınması ve hususi menfaatlerin sağlanması ile alakalı kararın mevcudiyeti halinde bu hususlara müteallik hükümler tatbik olunur..."

Doktrinde, esas sermaye artırımının niteliği konusunda: "anonim şirketin kısmen yeniden kurulması"[1], "ek kuruluş"[2], "kuruluş hükümlerinin aynen değil, sermaye artırımını işleminin bünye ve mahiyetine uydurulmak suretiyle uygulanmasının doğru olacağı"[3], "esas sözleşme değişikliği olduğu"[4], "Türk

Ticaret Kanunu açısından, esas sermaye artırımı, yasada öngörülen konularda kuruluşa ilişkin hükümlerin uygulandığı, bir esas sözleşme değişikliği niteliğindedir"[5;601], olmak üzere çeşitli görüş farklılıkları oluşmuştur.

Yargıtay 11. Hukuk Dairesi, 01.12.1975 tarihli kararında, "...anonim şirketlerin gerek ilk kuruluşlarında gerekse kuruluş formalitesine tabi sermaye artırılması sırasında..." ifadesine yer vermiştir[1].

Anonim şirketlerde esas sermaye artırımının, kısmen yeni kuruluş olduğu görüşüne karşı olarak, esas sermaye artırımının bir "ana sözleşme değişikliği" olduğu görüşü ileri sürülmüş ve bu görüş hem doktrinde hem de pozitif hukukta (06.Eylül.1965 tarihli Alman Paylı Ortaklıklar Kanunu) benimsenmiştir[1].

Türk Ticaret Kanunu'nda iç kaynaklardan esas sermaye artırımı konusunda bir düzenleme bulunmamaktadır.

Anonim şirketlerde iç kaynaklardan esas sermaye artırımı ile anonim şirkette ana sözleşmede gösterilen mevcut esas sermaye tutarı değişeceğinden artırımda bir ana sözleşme değişikliği sözkonusudur. Bu tür artırımda, dış kaynaklardan esas sermaye artırımında olduğu gibi şirkete dışarıdan bir nakit veya aynı nitelikte sermaye getirilmesi durumu bulunmamaktadır. Burada, şirkette mevcut değerlerin sermayeye dönüştürülmesi esastır. Bu nedenle, anonim şirkette iç kaynaklardan esas sermaye artırımı niteliğine uygun düştüğü ölçüde dış kaynaklardan sermaye artırımı usulünün uygulanabileceği, basit bir muhasebe işlemi gerektiren özel bir esas sözleşme değişikliğidir[1].

İç kaynaklardan esas sermaye artırımı ile ilgili olarak Türk Ticaret Kanunu'nda herhangi bir hüküm yer almamıştır. Bununla birlikte anonim ve limited şirketlerde iç kaynaklardan esas sermaye artırımı ile ilgili hükümlere dolaylı bir biçimde olsa da vergi kanunlarımızda yer verilmiştir. Ayrıca, doktrinde ve uygulamada iç kaynaklardan esas sermaye artırımı kabul edildiği gibi, Yargıtay da bu tür artırımı kabul etmektedir.

Yargıtay II. Hukuk Dairesi, 19.03.1985 tarihli kararında, "...anonim şirketin esas sermayesi çeşitli maksat ve sebeplerle dış kaynaklardan veya ortaklığın kendi kaynaklarından sağlanmak sureti ile artırılabilir..." demek sureti ile iç kaynaklardan esas sermaye artırımının varlığını belirtmiştir[1].

İç kaynaklardan esas sermaye artırımının genel kurul kararı ile gerçekleştirilebilen ve hisse senedi sahiplerinin iştirak taahhütlerinde bulunmaları

gerekmeyen tek bir işlem, basit bir muhasebe işlemi olduğu görüşü doktrinde ve pozitif hukukta (23.12.1959 tarihli Alman Ortaklık Araçlarından Sermayenin Artırılması Hakkında Kanun) yerleşmiştir[1].

III. MUHASEBE AÇISINDAN İÇ KAYNAKLARDAN ESAS SERMAYE ARTIRIMI

Dış kaynaklardan esas sermaye artırımını gerçekleştiren bir anonim şirketin esas sermaye artırımından önceki ve sonraki bilançoları aşağıda sunulmuştur.

Örnek: (X) A.Ş., 150.000.000.000.-TL tutarında esas sermayesini artırmıştır. Hissedarlar taahhütlerini nakit olarak ödemişlerdir.

Esas Sermaye Artırımı İşleminin Önce (1.000.000.- TL)

AKTİF		PASİF	
I. DÖNEN VARLIKLAR	135.000	I. KISA VADELİ YABANCI KAYNAKLAR	100.000
II. DURAN VARLIKLAR	550.000	II. UZUN VADELİ YABANCI KAYNAKLAR	50.000
		III. ÖZ KAYNAKLAR	535.000
		Sermaye	175.000
		Dağıtılmamış Karlar	100.000
		Yedek Akçeler	60.000
		Y.D.Değ. Artışları	200.000
	685.000		685.000

Esas Sermaye Artırımı İşleminin Sonra (1.000.000.-TL)

AKTİF		PASİF	
I. DÖNEN VARLIKLAR	285.000	I. KISA VADELİ YABANCI KAYNAKLAR	100.000
II. DURAN VARLIKLAR	550.000	II. UZUN VADELİ YABANCI KAYNAKLAR	50.000
		III. ÖZ KAYNAKLAR	685.000
		Sermaye	325.000
		Dağıtılmamış Karlar	100.000
		Yedek Akçeler	60.000
		Y.D.Değ. Artışları	200.000
	835.000		835.000

Bilançoların incelenmesinden de görüleceği üzere, dış kaynaklardan esas sermaye artırımında anonim şirketin aktif değerlerinde artırılan esas sermaye tutarı kadar bir artış meydana gelmiştir. Örnekte esas sermaye

artırımı nakit yapıldığı için bu artış "I. DÖNEN VARLIK" hesaplarında oluşmuştur. Pasifte "III. ÖZ KAYNAKLAR" bölümünde yer alan SERMAYE HESABI 150.000.000.000.-TL tutarındaki artış ile 325.000.000.000.-TL' sına ulaşmıştır.

İç kaynaklardan esas sermaye artırımını gerçekleştiren bir anonim şirketin, esas sermaye artırımından önceki ve sonraki bilançoları ise aşağıdaki gibidir.

Örnek: (X) A.Ş., 200.000.000.000.-TL tutarındaki Yeniden Değerleme Değer Artış Fonu'nu eklemek suretiyle esas sermayesini artırmıştır.

Esas Sermaye Artırımı İşleminde Önce (1.000.000.-TL)

AKTİF		PASİF	
I. DÖNEN VARLIKLAR	285.000	I. KISA VADELİ YABANCI KAYNAKLAR	100.000
II. DURAN VARLIKLAR	550.000	II. UZUN VADELİ YABANCI KAYNAKLAR	50.000
		III. ÖZ KAYNAKLAR	685.000
		Sermaye	325.000
		Dağıtılmamış Karlar	100.000
		Yedek Akçeler	60.000
		Y.D.Değ. Artışları	200.000
	835.000		835.000

Esas Sermaye Artırımı İşleminde Sonra (1.000.000.-TL)

AKTİF		PASİF	
I. DÖNEN VARLIKLAR	285.000	I. KISA VADELİ YABANCI KAYNAKLAR	100.000
II. DURAN VARLIKLAR	550.000	II. UZUN VADELİ YABANCI KAYNAKLAR	50.000
		III. ÖZ KAYNAKLAR	685.000
		Sermaye	525.000
		Dağıtılmamış Karlar	100.000
		Yedek Akçeler	60.000
	835.000		835.000

Bilançoların incelenmesinden de görüleceği üzere, iç kaynaklardan esas sermaye artırımında anonim şirketin aktif değerlerinde artış söz konusu değildir. Esas sermayeye eklenen 200.000.000.000.-TL tutarındaki Yeniden Değerleme Değer Artış Fonu ile esas sermaye artırılmıştır. Sadece SERMAYE ile MDV YENİDEN DEĞERLEME ARTIŞLARI Hesaplarının tutarları değişmiştir. Diğer bir deyişle değişiklik, pasifte "III. ÖZ

KAYNAKLAR" bölümünde yer alan SERMAYE HESABI ile MDV YENİDEN DEĞERLEME ARTIŞLARI HESABI arasında meydana gelmiştir.

Muhasebe Kaydı:

	%
522. M.D.V. YENİDEN DEĞERLEME ARTIŞLARI HS.	200.000.000.000.-
500. SERMAYE HS.	
200.000.000.000.-	
(Yeniden değerlendirme artışının esas sermayeye eklenmesi)	

IV. VERGİ KANUNLARI AÇISINDAN İÇ KAYNAKLARDAN ESAS SERMAYE ARTIRIMINDA KULLANILABİLECEK İÇ KAYNAKLAR

1. Amortismanına tabi iktisadi kıymetlerin yeniden değerlendirilmesi nedeniyle oluşan yeniden değerlendirme değer artış fonları (V.U.K. mükerrer md. 298).

2. Gayrimenkullerin ve iştirak hisselerinin satışından ve üretim tesislerinin yeni kurulan bir şirkete aynı sermaye olarak konulmasından doğan karlar (K.V.K geçici md. 23/a).

3. İştirak hisselerinin, gayrimenkul ve amortismanına tabi iktisadi kıymetlerin satışında, maliyet bedellerinin artırılması sonucu oluşan maliyet artış fonu (G.V.K md. 38).

4. Kesilip satılmak üzere ağaç yetiştirileceğinde aktifleştirilen giderlerin yeniden değerlendirme oranında artırılması sonucu oluşan gider artış fonu (G.V.K. md. 57).

V. İÇ KAYNAKLARDAN ESAS SERMAYE ARTIRIMINDA VERGİ KANUNLARI İLE TÜRK TİCARET KANUNU'NDA YER ALAN ORTAK HÜKÜMLER

Türk Ticaret Kanunu md. 391 "Esas sermayeye karşılık olan hisse senetlerinin bedelleri tamamen ödenmedikçe, umumî heyet yeni hisse senetleri çıkarmak suretiyle sermayenin artırılmasına karar veremez."

İç kaynaklardan esas sermaye artırımının yapılabilmesi için mevcut esas sermayenin tamamının ödenmesi zorunluluğu yoktur. Çünkü, Türk Ticaret Kanunu md. 391 ile bu şart, çok açık bir şekilde yeni katılma payları taahhüt edilerek (efektif artırım) paylar çıkarılması hali için öngörülmüştür [5]. Maliye ve Ticaret Bakanlığı'nın 15. Mart 1983 tarih ve 17988

sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Müsterek tebliğın 4.maddesi ile yeniden değerleme değer artış fonunun esas sermayeye eklenmesinde, Türk Ticaret Kanunu md. 391' de aranan şartın uygulanmayacağı belirtilmiştir. Kurumlar Vergisi Kanunu geçici 23. maddenin (a) bendi." Türk Ticaret Kanunu'nun 391. maddesinin bu suretle gerçekleştirilecek sermaye artırımına aykırı hükümleri uygulanmaz." ifadesini taşımaktadır. Belirtilen bu hükme göre iştirak hisselerinin veya gayrimenkul satış kararının esas sermayeye eklenmesinde, Türk Ticaret Kanunu'nun 391. maddesi dikkate alınmamaktadır.

Bununla birlikte, Vergi Usul Kanunu'nun mükerrer 298. md ve 5. bendi hükmünde bankalarla ilgili olarak özel bir düzenleme yapılmıştır.

Bankalar, amortismanına tabi maddi duran varlıklarını yeniden değerlemeleri sonucu oluşan yeniden değerleme değer artış fonunu;

a) Nakit karşılığı hisse senedi ihraç etmek suretiyle esas sermaye artırımında bulunmaları,

b) Taahhüt edilen pay bedellerinin ödenmiş olması,

şartlarını yerine getirmek suretiyle esas sermayelerine ekleyebilmektedirler. Ancak, bankaların her yıl esas sermayelerine ekleyebilecekleri yeniden değerleme değer artış fonlarının, taahhüt edilen hisse bedellerinin ödenen kısmı kadar olması gerekmektedir.

Bankaların maddi duran varlıklarını, yeniden değerlemeleri sonucu ortaya çıkan değer artışının, pasifte MDV YENİDEN DEĞERLEME ARTIŞLARI HESABI'nda tutulması halinde, Türk Ticaret Kanunu'nun 422. maddesinin uygulanmasında ödenmiş sermaye, Bankalar Kanunu uygulamasında 'ihtiyat' sayılması kabul edilmiştir. Bu durumda, sermayeye eklenmeyen yeniden değerleme değer artış fonları ihtiyat gibi işlem görecektir. Vergi Usul Kanunu'nun 151 no'lu Genel Tebliği'ne göre, bankaların bilançolarına dahil maddi duran varlıklarının ve birikmiş amortismanlarının, yeniden değerlemesinde ve sermayeye eklenmesinde Kurumlar Vergisi mükelleflerinin tabi olduğu esaslar uygulanmaktadır.

Örnek: Tamamı ödenmiş esas sermayesi 5.000.000.000.000.-TL olan (B) bankasında, yapılan yeniden değerleme işlemi sonucunda 600.000.000.000.-TL'lık değer artış hesaplanmıştır.

(B) bankasında değer artış fonunun 200.000.000.000.-TL'lık kısmının esas sermayeye

eklenmesi, yönetim kurulu tarafından kararlaştırılmıştır. 200.000.000.000.- TL'lık değer artış fonunun yanısıra ayrıca 200.000.000.000.- TL 'lık nakit sermaye artırımında bulunması zorunlu kılındığından; söz konusu değer artış fonunun banka sermayesine eklenmesi halinde bankanın önceden mevcut 5.000.000.000.000. TL'lık esas sermayesi

(5.000.000.000.000.-TL +200.000.000.000.-TL,

+200.000.000.000.-TL)=5.400.000.000.000.-

TL'sına ulaşacaktır.

Örneğimizdeki bankanın, Vergi Usul Kanunu mükerrer md. 298/5. bendi uyarınca yukarıdaki esas sermaye artırma işlemini gerçekleştirebilmek için yeniden değerleme değer artış fonundan esas sermayeye eklemeyi kararlaştırdığı tutar kadar nakit karşılığı hisse senedi ihraç etmesi ve bu senetlere ait bedeli tahsil etmiş olması gerekmektedir.

Bu şart, bankaların iştirak ettikleri kurumlardan, yeniden değerleme değer artış fonu karşılığı edinecekleri bedelsiz hisseler dolayısıyla esas sermayelerinde yapacakları artırımında da aranmaktadır.

VI. SONUÇ VE ÖNERİLER

İç kaynaklardan esas sermaye artırımında, "Esas sermayeye karşılık olan hisse senetlerinin bedelleri tamamen ödenmedikçe umumi heyet yeni hisse senetleri çıkarmak suretiyle, sermayenin artırılmasına karar veremez." şartını öngören Türk Ticaret Kanunu md. 391 hükmünün uygulanması gerekmektedir. Çünkü, anılan madde hükmünde aranan bu şartın temelinde, sermaye ihtiyacı nedeni ile esas sermaye artırımına başvuran anonim ve limited şirketin öncelikle hisse sahiplerinde kalan iştirak taahhüdü alacağını tahsil ederek sermaye ihtiyacını karşılaması düşüncesi bulunmaktadır.

İç kaynaklardan yapılan esas sermaye artırımının özelliği; anonim şirketin ve limited şirketin bünyesinde mevcut olan kendi iç kaynaklarının kullanılarak esas sermaye artırımının gerçekleştirilmesidir.

Dış kaynaklardan (anonim ve limited şirkete dışarıdan getirilen aynı değer veya nakit karşılığında) esas sermaye artırımında anonim ve limited şirketin aktif değerlerinde, artırılan sermaye tutarı kadar bir artış meydana gelmekte, iç kaynaklardan esas sermaye artırımında ise anonim ve limited şirketin aktif değerlerinde bir artış söz konusu değildir.

Çünkü iç kaynaklardan esas sermaye artırımında, sadece anonim ve limited şirketin bilançosunun pasif tarafında yer alan öz kaynak hesapları arasında değişiklik yapılmaktadır.

İç kaynaklardan esas sermaye artırımı "efektif" değil, "nominal" bir artırımdır.

Maliye ve Ticaret Bakanlığı'nın 15.Mart.1983 tarih ve 17988 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Müşterek tebliğin 4. maddesi ile yeniden değerlendirme değer artış fonunun esas sermayeye eklenmesinde, Türk Ticaret Kanunu md. 391' de aranan şartın uygulanmayacağı belirtilmiştir. Kurumlar Vergisi Kanunu geçici 23. maddenin (a) bendi," Türk Ticaret Kanunu'nun 391. maddesinin bu suretle gerçekleştirilecek sermaye artırımına aykırı hükümleri uygulanmaz." ifadesini taşımaktadır. Belirtilen bu hükme göre iştirak hisselerinin veya gayrimenkul satış karının esas sermayeye eklenmesinde, Türk Ticaret Kanunu'nun 391. maddesi dikkate alınmamaktadır.

Fakat Gelir Vergisi Kanunu'nun 38. maddesinde yer alan maliyet artış fonunun esas sermayeye eklenmesinde ve Gelir Vergisi Kanunu'nun 57. maddesinde yer alan gider artış fonunun esas sermayeye eklenmesinde Türk Ticaret Kanunu'nun 391.maddesinin uygulanıp uygulanmaya-çağına ilişkin bir düzenleme yapılmamıştır.

Bu nedenle uygulamada sorunlarla karşılaşmakta ve yorumlara neden olmaktadır.

Kanaatimizce, maliyet artış fonu ve gider artış fonu yeniden değerlendirme değer artış fonu ile aynı niteliktedir. Bu nedenle maliyet artış fonu ve gider artış fonunun iç kaynak olarak esas sermaye artırımında kullanılması durumunda; yeniden değerlendirme değer artış fonunda olduğu gibi Türk Ticaret Kanunu'nun 391. maddesinde yer alan önceki esas sermayenin ödenmesi gerektiği şartı uygulanmamalıdır.

Maliye ve Gümrük Bakanlığı ile Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın bu konuda bir tebliğ ile yasal düzenleme yapmaları, konunun hukuki temelinin oluşturulması, uygulamadaki sorunların çözülmesi ve farklı yorumların önlenmesi açısından gerekli olmaktadır.

VII. YARARLANILAN KAYNAKLAR

- [1]- BERZİK, A.N.: Anonim Ortaklıkta İç Kaynaklardan Esas Sermaye Artırımı, İsmail Akgün Vakfı Yayınları No : 2, İstanbul, 1991, ss.5,6,8.
- [2]- ARSLANLI, H.: Anonim Şirketler I Umumi Hükümler, 3. Baskı, İstanbul, 1960, s.108.
- [3]- İMREGÜN, O. : Anonim Ortaklıklar, 4. Baskı, İstanbul, 1989, s.442.
- [4]- MOROĞLU, E.: Anonim Ortaklıkta Esas Sermaye Artırımı, İstanbul, 1972, s.19.
- [5]- TEKİNALP, Ü., POROY, R., ÇAMOĞLU, E.: Ortaklıklar ve Kooperatif Hukuku, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş. Yayınları No : 138/61, 4. Baskı, İstanbul, 1988, ss.601,613.